

378.147:78(082)

K 90

Зульта
Музеумво
Девита

Випуск 2

...ndac review is a must!)

ДО ПРОБЛЕМИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЛІЦЕЇСТІВ

У статті розглядаються питання музично-естетичного виховання ліцеїстів. Пропонуються основні форми й методи художньо-творчого розвитку учнів естетичного профілю ліцею.

На сучасному етапі докорінних перетворень у роботі загальноосвітньої школи, характерним проявом яких стала поява великої кількості ліцеїв, спеціалізованих приватних шкіл, як ніколи актуальною постає проблема створення досконалої системи освіти, в якій естетичне виховання підростаючого покоління займало б одне з найважливіших місць.

Естетичне виховання молоді є сьогодні одним із невідкладних завдань освітянського процесу, адже формування та розвиток образного, ідейно-емоційного сприйняття мистецтва та дійсності, здатності усвідомлювати, оцінювати і перетворювати життя за законами краси – невід’ємна складова становлення духовно розвиненої особистості.

Узагальнюючи досвід роботи в ліцеї з учнями естетичного профілю, ми спробували осмислити деякі проблеми естетичного виховання, розібратися в його специфічних особливостях та виявити найефективніші шляхи творчого розвитку ліцеїстів. Тож *метою даної роботи* стало теоретичне і практичне обґрунтування сутності музично-естетичного виховання ліцеїстів, виявлення основних форм, методів і засобів, які забезпечують успішний художньо-творчий розвиток учнів естетичного профілю ліцею.

Виразенням найбільш розвиненого естетичного усвідомлення дійсності є мистецтво - специфічна форма творчої діяльності людини, що характеризується образно-інтуїтивним, емо-

ційно насиченим сприйняттям світу. Завдяки цій характеристиці мистецтво здатне вдосконалювати і розвивати почуття людей. Враховуючи, що емоціонально-чуттєва сфера складає основу людської суб'єктивності як у процесі її становлення, так і у ході функціонування, зрозуміло, що від здатності проникнення у цю сферу залежить і можливість цілісного впливу на внутрішній світ особистості, на формування її духовності.

У цьому відношенні емоціонально-чуттєва природа мистецтва надає значні можливості. Як своєрідна "філософія серця", що поєднує мудрість розуму та мудрість серця силою уяви, фантазії художника, мистецтво найвищою мірою здатне не лише сприяти пробудженню та поглибленню людських почуттів, а й спонукає працювати думку, формує моральні принципи, розширює світогляд, укріплює ідейні позиції, породжує ідеали. Тобто, за допомогою мистецтва людина не тільки пізнає навколишню дійсність, а, насамперед, формує себе як всебічно розвинену особистість.

Кожний вид мистецтва впливає на певну сторону духовного стану людини. При цьому емоційна реакція на літературний, живописний або музичний твір не однакова. Найбагатшим її проявом є сфера спілкування з музичним мистецтвом. З усіх видів мистецтва саме музика має найбільшу силу емоційного впливу на людину і тим самим є одним з найважливіших засобів формування особистості – її ідейних переконань, моральних і естетичних ідеалів.

Спробуємо впевнитись у цьому на прикладі основних форм музично-естетичної діяльності, що використовуються у навчальному процесі ліцею і дозволяють вирішувати завдання естетичного виховання і художньо-творчого розвитку учнів. Це, насамперед, індивідуальні музичні заняття в класі основного інструменту та позакласна робота, пов'язана, в основному, з концертно-виконавською діяльністю учнів та викладачів. Розглянемо докладніше ці види творчої діяльності.

Індивідуальні музичні заняття в класі основного інструменту – один з найбільш дієвих та ефективних засобів естетичного розвитку ліцеїстів. Саме на таких заняттях, у процесі гри на музичних інструментах розвивається прагнення до самовираження та творчості. При цьому головним завданням є виховання активного сприйняття музики, формування в учнів вміння запам'ятовувати, розрізнявати, порівнювати музичні образи. На індивідуальних заняттях формуються і розвиваються творчі здібності учнів. Але саме в такій роботі потрібно враховувати вікові та індивідуальні особливості підлітків, тому що в перехідному віці вони вже мають власні погляди і переконання, які особливо відстоюють. Отже, дуже важливо бути тактовним у питаннях вибору репертуару та виховання музичного смаку.

Перш ніж почати роботу над будь-яким музичним твором, необхідно зацікавити ліцеїста, зробити так, щоб твір сподобався і учень захотів над ним працювати. Розповідаючи про музику, треба допомогти учню краще її зрозуміти, використовуючи при цьому різноманітні асоціації з образами, що відповідають життєвим враженням ліцеїста. Необхідно також пов'язувати вже сформовані музичні уявлення зі специфікою музичного інструменту і на цій основі формувати музичні здібності, розвивати музичний смак.

Дуже важливим аспектом є пошук засобів музичної виразності, за допомогою яких розкривається музично-образний зміст твору. Для цього необхідно зупинити увагу учня на окремих елементах музичної тканини: звучанні мелодії, акомпанементу, підголосків тощо. Потрібно разом з учнем зробити теоретичний розбір твору для більш глибокого проникнення в особливості музичної мови, сконцентрувати його увагу на співвідношенні цілого та окремих частин, кульмінацій і цезур, темпових та динамічних контрастів.

Сильний вплив на формування естетичної культури учня здійснює високопрофесійне виконання музичного твору самим

вчителем. Щоб бути прикладом для своїх учнів, викладач повинен підвищувати свій виконавський рівень, постійно брати участь у концертах, виступаючи в ролі соліста, концертмейстера, ансамбіста. Виконавська діяльність закріплює авторитет вчителя як музиканта, пропагандиста всього найкращого, що створено в музичному мистецтві.

Відомо, що в основі роботи над музичним твором лежать знання загальних закономірностей розвитку та функціонування музичного мистецтва і основних художніх принципів виконання. Тому важливим є розуміння ідеї твору, вміння розбиратися в стильових та жанрових особливостях музики. Необхідно формувати та вдосконалювати навички професійно-творчого підходу учнів до змісту твору, так як виконання високопрофесійне лише в тому випадку, якщо воно не лише щире, а й адекватне, якщо думки і почуття виконавця ідентичні думкам і почуттям автора.

Інтерес до музики зароджується на основі розуміння її мови, для цього вчителю необхідно поетично і цікаво розповісти про музику, використовуючи образні порівняння. Особливо пробуджують ініціативу учня образи і порівняння, знайдені ним особисто. Тому треба розбудити творчу фантазію учня і прагнення до самостійного мислення, виявлення власної ініціативи, підтримувати бажання самостійно тлумачити характер твору, надавати звучанню певного тембрового забарвлення, знаходити виразну динаміку. Тільки таким шляхом можна виховати інтерес і любов до самого процесу роботи над музичним твором.

Таким чином, головними компонентами педагогічно-творчої діяльності викладача в класі основного інструменту ми вважаємо оволодіння такими вміннями, як бачення творчої проблеми у роботі над повсякденними завданнями; використання нестандартних прийомів у вирішенні цих завдань; надання цікавої інформації про твір, що вивчається; вибір доцільних шляхів вирішення загальної проблеми.

Найважливіша сторона музично-естетичного виховання – розвиток творчих здібностей учнів, тому що саме в процесі творчості у них розвиваються основні передумови естетичної діяльності - формується естетична свідомість, здатність до самостійного мислення, естетичного оцінювання, пробуджується ініціатива, уява і художня фантазія. Останнє є дуже важливим, адже у процесі актуалізації художнього досвіду уяві, творчій фантазії належить особлива роль.

Як необхідна умова функціонування мистецтва творча діяльність уяви детермінує створення й сприйняття художніх образів, робить можливим суб'єктивне, оригінальне бачення художньої реальності. Утворившись у ході розвитку суб'єктивної здатності до опосередковуючих уявлень, уява постає сполучною ланкою між емоційально-чуттєвою й раціонально-рефлексивною сторонами художньо-творчого процесу. Сам механізм художньої уяви, що полягає у створенні нових образів на основі існуючих чуттєво-предметних уявлень, носить аналітико-синтетичний характер. При цьому синтез уявлень здійснюється в різних формах, що передбачають раціональні моменти аглютинації, гіперболізації, схематизації, типізації і т.п. Отже, уява хоч і є "пристрасно-анархічною" здібністю художника (Леон Блуа), але у той же час саме вона призводить художне натхнення до опосередковуючого річища свідомої роботи. Ця робота, спрямована на конкретизацію художніх вражень, має раціонально-рефлексивну природу і складає не менш важливу й необхідну сторону творчої діяльності.

Розвиток творчих здібностей учнів, формування їх творчої активності потребують свого всебічного закріплення. Щоб творчі виявлення учнів носили постійний і активний характер, необхідно підбирати додатковий музичний матеріал, включаючи твори, які відповідають дидактичним задачам і одночасно стають основою для розвитку конкретних творчих навичок. Також залучається аналогічний матеріал із суміжних видів мистецтв, розробляється серія творчих завдань для всіх рівнів на-

вчання, використовуються різноманітні форми роботи – словесно-ілюстративна, пошукова, імпровізаційна та інші. Творчі завдання для кожного учня підбираються індивідуально. Це може бути імпровізація мелодії на заданий ритмічний малюнок, варіювання мелодії та акомпанементу, мелодизація вербального тексту, підбір акомпанементу до мелодії і багато іншого.

Якщо звернутися до *позакласної роботи*, то, насамперед, треба відмітити, що будь-яке позакласне заняття повинне продовжувати і доповнювати основний навчальний процес, поглиблювати і розвивати зацікавленість учнів музикою, вчити їх активно реалізувати себе у творчій діяльності. Музично-естетичне виховання учнів естетичного профілю не обмежується тільки рамками програмних уроків музики, воно продовжується і в позакласній діяльності.

Формування особистості ліцеїста відбувається як у процесі індивідуальної позакласної роботи, так і в межах колективної діяльності, що має прояв у різних видах позакласних заходів. Створити колектив, зробити так, щоб усі учні відчували себе рівноправними його членами, – серйозне та важке завдання. Для справи естетичного виховання важливого значення набувають всі етапи сумісної підготовки позакласного заходу (концерту, бесіди про музику, лекції-концерту тощо), які формують справжнє естетичне відношення до мистецтва. Особливо ж цінними є колективні обговорення творів, які прозвучали в концерті, в першу чергу це стосується власних виступів учнів, коли безпосередньо розвивається здатність до естетичного спілкування, в процесі якого формується естетична оцінка, естетичний смак, навички самостійного відбору естетичних цінностей.

Слід зазначити, що розвиток здатності до естетичного спілкування є вкрай необхідним завданням виховання творчої особистості. Для художньо обдарованої людини потреба в спілкуванні постає як сутнісна, як потреба творити, розкриваючи свій духовний світ назустріч іншим людям, здійснюючи себе в інших людях. Творчість митця завжди спрямована та створен-

ня спів-розуміючого, співпричетного Іншого – читача, слухача, глядача, до яких художник звертається не з метою повчання, а з намаганням встановити духовно-емоційний контакт і запропонувати певну форму співтворчості. Тобто, мова про виховну роль, про вплив художнього твору можлива лише тією мірою, якою цей вплив стає духовною взаємодією, стимулює активність сприймаючого.

В цьому сенсі виховні можливості музично-виконавської діяльності (в різноманітних своїх проявах) важко переоцінити. Сама форма концерту є найвпливовішим засобом естетичної комунікації, коли діалогічна природа мистецтва розкривається безпосередньо. На рівні концерту безпосередня спрямованість музичного виконання на слухача виявляється найочевидніше. «Концерт – це й місце-простір, і соціокультурна форма живого спілкування, контакту виконавців та публіки. Це їх співпричетність мистецтву музики через особливий твір культури – музичний твір, який первісно призначений для Іншого (для слухача)» [5, 165]. Це специфічна форма спілкування з приводу духовних цінностей мистецтва. Тому публічне виконання музичного твору з його подальшим обговоренням є такою формою художнього спілкування, яка має найдієвіший вплив на формування естетичної свідомості особистості.

Зупинимося докладніше на такому різновиді музично-виконавської діяльності, як *лекція-концерт*. Саме в цій формі позакласної діяльності, спрямованої на розвиток здатності до естетичного спілкування, є можливість дати учням теоретичні знання про різні напрямки в історії розвитку музичного мистецтва, стилістичні та жанрові особливості національних композиторських шкіл, про життєві та творчі шляхи композиторів.

Мета лекції-концерту – збудити творчу фантазію учнів, допомогти їм створити світ образних асоціацій, виховувати культуру слухання музики, розвивати артистичні якості.

Позакласна робота, як і будь-яка робота з музично-естетичного виховання, повинна узгоджуватися з програмою

навчання. Тому для лекції-концерту бажано використовувати музичний репертуар, який вивчається за навчальною програмою. Готуючись до лекції-концерту, необхідно також продумати сценарій, в якому визначається вступ, кульмінація та заключна частина. Концертні номери учнів фіксуються у часі, підбираються відповідні цитати, порівняння, цікавий літературний матеріал. Необхідна сумлінна робота з ведучими концерту: треба навчити їх рухатися по сцені, говорити з певною інтонацією, формувати власне відношення до розуміння художнього образу. Робота над лекцією-концертом розкриває багато резервів у пошуках шляхів залучення ліцеїстів до світу прекрасного.

Лекція-бесіда - ще одна з форм позакласної музично-естетичної діяльності. Вона займає менше часу, ніж лекція-концерт і проводиться як невимушена, душевна розмова. Темі бесід, як, наприклад, "Імпресіонізм в музиці", "Музичний словник", "Що означає музика?" тощо обмірковуються завчасно, але самі бесіди носять спонтанний, імпровізаційний характер. Це можуть бути бесіди стосовно музичних подій в культурному житті, сучасних музичних груп, напрямків в музиці і таке інше. Форма бесіди допомагає учням розкрити свої творчі здібності, виховує художній смак, спонукає до формування власних тверджень.

Таким чином, і індивідуальні заняття в класі основного інструменту, і різні форми позакласної роботи, розглянуті в межах даної роботи, спрямовані, насамперед, на формування здатності до самостійного пошуку в творчому процесі. Вважаємо, що знання, засвоєні у процесі самостійної музично-естетичної діяльності, мають значну перевагу порівняно зі знаннями, отриманими в готовому вигляді. Вони швидше переходять у переконання, учень впевненіше використовує їх у практичній діяльності.

Отже, основною метою музично-естетичного виховання ліцеїстів є залучення їх до активної творчої діяльності, що ви-

ховує власну ініціативу, самостійність мислення та найдосконаліше сприяє формуванню естетичної культури учнів - розвитку здатності до естетичного сприйняття та спілкування, вдосконаленню художнього смаку, поглибленню емоційної чутливості, розширенню творчої уяви, накопиченню професійних знань в галузі музично-естетичної діяльності. Виховання цих знань і навичок ми вважаємо своїм головним педагогічним завданням.

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Говорун Д.И. Творческое воображение и эстетические чувства. – К.: Вища школа, 1990. – 143 с.
2. Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи. – К.: Вища школа, 1996. – 295 с.
3. Пути и средства эстетического воспитания // Н.И. Киященко, Н.Л. Лейзеров, Б.Н. Абросимов и др. – М.: Наука, 1989.– 192 с.
4. Сафонов Б.В. Эстетическое сознание и духовный мир личности. – М.: Знание, 1984. – 96 с.
5. Шрамко О.І. Культура – індивідуальний досвід – музичне виконавство як форма його буття // Філософсько-антропологічні читання'98. – Київ: Стилос, 1999. – С. 162 – 173.

L. Agnaeva, O. Schramko

To a problem of musical - aesthetic education of lyceum students

The article is devoted to the questions of pupils aesthetic education. The basic forms and methods of musical-aesthetic and artistic-creative development of the lyceum aesthetic specialities pupils are suggested.